

YOSH AVLODNING TABIATGA, ATROF –MUHITGA IJOBIY MUNOSABATINI SHAKLLANTIRISH

Jizzax viloyati Zomin tumani

36-umumiy o'rtta ta'lim maktabining kimyo-biologiya fani o'qituvchisi

Misirova Kamila Tavbayevna

Annotatsiya: Maqolada atrof-muhitga va ekologiyaga bo'lgan munosabatni shakllanishida oilaning ro'li boyicha ma'lumotlar berib o'tilgan. Bolalarni tarbiyalashda atrof-muhitga bo'lgan munosabatini shakllantirish ancha muhim hisoblanadi.

Kalit so'zlar: sayohat, tabiyat, atmosfera, amaliy tajriba, gaz, hashorotlar, hayvonlar.

Bugungi kunda yer yuzida ekologiyaning keskin o'zgarishi butun insoniyatning hayotiga bo'lgan xavfi kundan kunga keskinlashmoqda. Bu muammolarning oldini olish uchun maktab ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanayotgan yosh avlodning ekologik bilimlarni shakllantirishdan boshlash maqsadga muvofiqdir. Buning uchun bolajonlarga atrof-olam haqida tushuncha berar ekanmiz, dastlab tabiat haqida ma'lumot berishimiz kerak. Tabiat –bitmas –tuganmas xazinadir. O'simliklar dunyosi, hayvonot olami yosh qalbning to'g'ri o'sib shakllanishida, tabiatda bo'ladigan voqea-hodisalarning sir-asrorini o'rganib voyaga yetishi katta manba bo'lib xizmat qiladi. Tabiat bilan inson o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashda ekologik ta'lim-tarbiyaning roli nihoyatda katta. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida amalga oshiriladigan uzluksiz ekologik ta'lim va tarbiya insonning tabiatga, qolaversa, o'ziga nisbatan yangi munosabatlarning shakllanishini taqazo etadi. Bu o'z navbatida barkamol insonning shakllanishida poydevor bo'lib xizmat bo'lishi mumkin. Tabiatga nisbatan muhabbat uyg'otish ona -Vatanga, uning tabiat

yodgorliklari, tarixiy obidalari, xalqimizning an`analariga hurmat ruhida tarbiyalashga, yuksak ma`naviyatli shaxsning shakllanishiga olib keladi.

Insonni tabiatdagi o`rni va bolalarni dunyoqarashlarini shakllanitirish.

Inson o`zining kelib chiqishi moddiy va ma`naviy talablariga binoan jonli va jonsiz tabiat bilan uzviy bog`liqdir. Insonning biosferada tutgan o`rni ikki tomonlama bo`ladi. Ya`ni bu biologik obyekt bo`lib, muhitning fizik omillarga qaramdir, chunki bizni o`rab turgan atrof-muhitdan, borliqdan nafas oladi, oziqlanadi va modda almashinishi natijasida tabiatni bizga bo`lgan foydasini va mehribonchiligini ko`radi. Insonlar jonzotlardan ajralgan o`ziga xos xususiyatlari bilan har doim ajralib turadilar. Ular o`z faoliyatlari bilan tabiatga ta`sir etib, ya`ni madaniy muhit yaratadilar va uni mehnatlari hamda ma`naviy tajribalari asosida avloddan-avlodga o`tkazib boradilar. Inson o`simlik va hayvonlarni parvarish qilishi natijasida ularning yangi zot, navlarini yaratadi, ko`paytiradi. Bolalar esa mana shu yaratilgan yangi zot va navlarni ko`rishlari natijasida ularda tabiatga bo`lgan qiziqishlari ortadi. Dunyodagi bo`layotgan o`zgarishlarga boshqacha ko`z bilan qarashni boshlaydilar. Tarbiyachi va oila tarbiyachisi bolalarga bilim berishda o`zining bilim doirasini kengaytirishi har bir sohadan xabardor bo`lishi kerak. Tabiatda bo`layotgan voqea va hodisalarni bolalarga tushunarli, aniq ravon, yoshiga mos holda yetkazish kerak va bu har bir tarbiyachi hamda oila tarbiyachidan talab etiladi. Eng asosiysi tarbiyachi hamda oila tarbiyachisi bolalarga o`zining yashab turgan joyining shart-sharoitlarini, undagi bo`layotgan o`zgarishlarni, o`simliklarni, hayvonlarni va ularni qayerda uchratishimiz mumkinligi haqida bilim hamda tushunchalar berib borishi kerak. Shunga asoslangan holda tarbiyachi o`simliklarni o`stirish, hayvonlarni parvarishlash hamda ular bilan ehtiyotkorona munosabatida bo`lish malakalarini tarbiyalab boradilar. Kelajak avlodni barkamol kishilar qilib tarbiyalash shu kunning dolzarb masalaridan biri bo`lib hisoblanadi. Bu borada bolalarni tabiat bilan tanishtirish muhim ro`l o`ynaydi. Tarbiyachi va oila tarbiyachisi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda o`simliklarni, hayvonlarni to`g`ri parvarishlashi va o`zi bolalarga buni o`rgataolishi talab etiladi. Tarbiyachi

va oila tarbiyachining talabchanligi hamda kerakli bilimlarga ega bo`lishi, bolalarda qiziquvchanliklarini hamda mehnat ko`nikmalarini rivojlantiradi. Bolalarning bilimlarini oshirish, qiziquvchanliklarini o`stirish natijasida tarbiyachining o`z sohasiga bo`lgan qiziqishi yanada ortadi va tabiatda bo`layotgan voqea-hodisalardan yanada ko`proq bilimga ega bo`lishga harakat qiladi. Tarbiyachi bolalarga asosiy bilimlarini mashg`ulotlarda chuqurroq berishi, o`stirishi, ko`paytirishi, rivojlantirishi kerak bo`ladi. Bolalar qiziquvchan xalq bo`lganligi sababli, mashg`ulot vaqtida ham turli savollar beraveradilar, mana shu savollarga tarbiyachi javob berishi uchun dunyodagi voqea-hodisalardan ham xabardor bo`lib turishi kerak. Tabiat bilan tanishtirish mashg`ulotlarini o`tkazishda sayr, va ekskursiyalarni tashkil etishda tarbiyachi va oila tarbiychisining oldiga quyidagi talablar quyiladi.

1. Tabiat haqida to`liq tushunchani hosil qilish

2. O`simliklar, hayvonlar, hasharotlar, qushlar, baliqlar haqida umumiy ma`lumotga ega bo`lish.

3. O`simlik, hayvonlar, hashorotlar, qushlar va baliqlarni parvarish qilish.

4. Bolalar yoshiga mos jonzotlarni tanlay bilish.

5. Jonzotlar bilan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo`lish va bolalarga to`g`ri tushuncha berish zarur deb hisoblaymiz.

Kelajak avlodni barkamol kishilar qilib tarbiyalash shu kunning dolzarb masalalaridan biridir. Bu borada bolalarni tabiat bilan tanishtirish muhim rol o`ynaydi. Shunga ko`ra maktabgacha ta`lim tashkilotlarida ishlayotgan tarbiyachilar oldida bolalarda tabiat go`zaliklarini ko`ra bilish, uni sevish, tabiatda yuz berayotgan voqea, hodisalar haqida to`g`ri tushunchalar hosil qilish, ularga ekologik talim-tarbiya berishdek muhim vazifa turadi. Tarbiyachi eng avvalo o`zi tabiatni sevuvchi, jonli va jonsiz tabiat haqida aniq bilimlarga ega bo`lmog`i lozim. Tarbiyachi bolalarni tabiat bilan tanishtirish uchun “Uchinchi ming yillikning bolasi” tayanch dasturida berilgan tabiatga oid bilimlar bilan tanishib chiqqan va har bir yosh guruh uchun berilishi lozim bo`lgan bilim, ko`nikma, malakalar haqida

to'liq ma'lumotga ega bo'lishi zarur. Tarbiyachi har bir faslda olib boradigan tabiat haiqdagi bilimlarini to'g'ri rejalashtirishi, yer maydonchasidagi o'simliklar, tirik burchakdagi xona o'simliklari, akvariumda, terrariumda yashovchilarni parvarish qilish ko'nikmalarini, qafasdagi qushlar va mayda sutemizuvchilar bilan tanishtirishni to'g'ri yo'lga qo'yishi zarur. Tarbiyachi bolalarni yuqoridagilar bilan tanishtirar ekan, ularning dunyoqarashini shakllantirib jonli-jonsiz tabiatning xususiyatlarini o'rganib, ular haqida dastlabki tushunchalar beradi. Bolalarning tabiatdagi mehnati katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Mehnat qilish jarayonida bolalarda tabiatga bo'lgan munosabatlar shakllanadi. Mehnat jarayonida bolalar o'simliklar holatini yorug'likka, namlikka, issiqlikka, yaxshi tuproqqa bo'lgan ehtiyojlarining qondirishiga bo'g'liq ekanligini anglab oladilar. Bolalar muhit o'zgarishi, qonuniy tarzda o'simliklar holatini ham o'zgartirishini bilib oladilar. Bu munosabatlarni o'zlashtirishlari ularning mehnatga bo'lgan munosabatiga ham ta'sir etadi, mehnat ongli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lib boradi. Bolalarda mehnatga qiziqish, mehnatsevarlik shakllanadi. Tabiatdagi mehnat-kuzatuvchanlikni o'stirish usullaridan biridir.

- o'zining, tengdoshlari va kattalarning mehnatini qadrlashga o'rgatish.
- tabiat orqali psixik jarayonlarni rivojlantirish (sezgilar, idrok, xotira, xayol, tasavvur, nutq, diqqat).
- bolalarni hissiyotini irodasini rivojlantirish.
- tabiat in'om etgan ne'matlarni avaylab - asrashga o'rgatish.

Yuqoridagi vazifalardan kelib chiqqan holda bolalarni har tomonlama tarbiyalashda tabiat orqali

- Aqliy tarbiya;
- Axloqiy tarbiya;
- Nafosat tarbiyasi;
- Jismoniy tarbiya;
- Ekologik tarbiya;
- Iqtisodiy tarbiya berish lozim.

Tabiat vositasida tarbiya berish umumiy tarbiyaning bir qismi bo`lib, u o`z oldiga bolalarning yosh xususiyatlarini, bilish jarayonlari, qobiliyatlarini yaxshi bilgan holda tarbiya berishni vazifa qilib qo`yadi. Maktabgacha tarbiya ishida uning ko`p qirralari borki, bu pedagogika fani qonuniyatlarini o`rganish bilan shug`ullanadigan juda keng ijtimoiy hodisadir. Bolalarni atrof-olam va tabiat bilan tanishtirishning ta`limiy-tarbiyaviy vazifalari: Aqliy tarbiyadagi asosiy vazifasi bolalarda jonsiz tabiat o`simliklar, hayvonlar haqida ma`lumot berish ularning tabiat voqea-hodisalarini yetarlicha idrok etaolishlariga imkon beradi. Aqliy tarbiyaning ajralmas qismi sensor madaniyatdir. U analizatorlarni takomillashtirish, bolalarda keying umumlashmalar uchun asos bo`ladiga hissiy tajribani mustahkamlash tabiatshunoslikka oid dastlabki tushunchalarni shakllantirishga yo`naltirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Ilk qadam” Davlat dasturi. T-2018.
2. “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo`yilgan davlat talablari “T-2018”.
3. Ашиков В.И., Ашиков С.Г. Программа и руководство по культурно экологическому воспитанию и развитию детей. –М.: Дошкольное воспитание , 2012. –164 с.
4. Khakimov, S. R., & Sharopov, B. K. (2023). Educational Quality Improvement Events Based on Exhibition Materials in Practical Training Lessons. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 1(2), 5-10.
5. Хакимов, С. (2023). ПОВТОРНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОДЫ В АВТОМОЙКАХ ПУТИ МАРШРУТИЗАЦИИ. *ТЕСНика*, (1 (10)), 1-5.
6. Хакимов, С., & Тургунбаева, М. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПЫТА ЯПОНИИ, США И ГЕРМАНИИ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ. *ТЕСНика*, (2 (11)), 17-19.
7. Кодирова, Ф., Хакимов, С., & Тургунбаева, М. (2023). ОСНОВНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К СОВРЕМЕННЫМ ТЕПЛОИЗОЛЯЦИОННЫМ СТРОИТЕЛЬНЫМ МАТЕРИАЛАМ. *ТЕСНика*, (2 (11)), 5-9.
8. Yuvmitov, A., & Hakimov, S. R. (2021). Influence of seismic isolation on the stress-strain state of buildings. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 11(1), 71-79.

9. Шаропов, Б. Х., Хакимов, С. Р., & Рахимова, С. (2021). Оптимизация режимов гелиотеплохимической обработки золоцементных композиций. *Матрица научного познания*, (12-1), 115-123.
10. Ювмитов, А. С., & Хакимов, С. Р. (2020). ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СЕЙСМОИЗОЛЯЦИИ НА ДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗДАНИЯ. *Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent*, 10(2), 14.
11. Hakimov, S., & Dadaxanov, F. (2022). STATE OF HEAT CONDUCTIVITY OF WALLS OF RESIDENTIAL BUILDINGS. *Science and innovation*, 1(C7), 223-226.
12. Yuldashev, S., & Hakimov, S. (2022). ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН ТЕБРАНИШЛАР ҲАҚИДА. *Science and innovation*, 1(A5), 376-379
13. Хакимов, С. (2022). АКТИВ ВА ПАССИВ СЕЙСМИК УСУЛЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 30-36.
14. Хакимов, С., Шаропов, Б., & Абдуназаров, А. (2022). БИНО ВА ИНШОТЛАРНИНГ СЕЙСМИК МУСТАҲКАМЛИГИ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР (РОССИЯ, ЯПОНИЯ, ХИТОЙ, АҚШ) МЕЪЁРИЙ ХУЖЖАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 806-809.
15. Rasuljon o'g'li, K. S., & Muhammadjanovna, K. F. (2023). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING STEEL REINFORCEMENTS AND COMPOSITE REINFORCEMENTS IN BUILDING STRUCTURES. *AMALIY VA FUNDAMENTAL TADQIQOTLAR*, 2(6), 1-5.